

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

De Vita Petri Canisii De Societate Iesv

Rader, Matthäus

Monachii, 1614

Libri Secvndi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70957](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70957)

DE VITA R.P.
PETRI CANISII

LIBER SECVN-
DVS.

CAPVT L.

QVID ROMÆ GES-
SERIT CANISIUS.

*Septimum
iust Ro-
mam Ca-
nisius.*

Aud ignarus sum nullam esse virtutem, fuisse Romæ; sed Romam pietatis causa adisse, Romæque sanctè vixisse, & aliis vitæ morumq; innocentia documento fuisse, id demum in laude ponendum esse. neq; enim locus quemquam sanctiorè facit; sed Sanctus locum efficit sanctū & religiosum. Sæpe adit urbem Canisius, & longis itinerum molestiis fatigatus, nunc à summis Pontificib⁹ euoca-

euocatus, nunc à Cardinalibus de-
ductus, aliàs à Societatis præsidibus
citatus, semper tamen impressa pie-
tatis vestigia reliquit; iam publicæ
Germanorum saluti intentus, quib⁹
iuuandis salutaria Pii & Gregorii
consilia suggessit: nunc inter dome-
sticos, illustres radios sanctitatis spar-
sit; nunc imminentem purpuræ ho-
norem fuga declinavit; nunc cultu
sanctorum & Martyrum pignoribus
venerandis ingentes pro fide & reli-
gione propugnanda spiritus hausit.

a Septimo & quadragesimo post mil-
lesimum quingentesimum, primùm
ab Ignatio vocatus urbem est ingres-
sus: post *b* biennium aut paulo ante
ab eodem ex Sicilia ad solennia vota
suscipiendareuocatus. Trib⁹ postea
Generalib⁹ creandis *c* Layne, *d* Bor-
giæ & *f* Mercuriano interfuit, extra
ordinem etiam cum *e* Othone Car-
dinale, & Præsule Augustiano in Vr-
bem profectus. Et à Gregorio XIII.

a CIO. 10.
XLVII.

b CIO. 13.
XLIX.

c CIO. 13.
LVIII.

d CIO. 13.
LXV.

f anno CIO
10. LXXIII.

e CIO. 10.
LXVIII.

fanno CIO.
10. LXXIII.

I s voca-

vocatus. Sed quid in vrbe gesserit Canisius, partim supra expositū est, partim Sebastianus Beretarius, qui hodieq; Romæ viuit & spectator adfuit, cum Romæ Canisius esset, hisce verbis ad me ex vrbe perscriptis eleganter narrat.

15. 15.
LXXII.

Extincto interim beata memoria Francisco Borgia, Societatis vniuersæ Antistite, Patres Romam euocati, ad surrogandum Borgiae successorem (quem Euerardum Mercurianum Leodiensem renunciarunt) cœtum egerunt, cui ex lege Canisius quamuis præsens, sed iam Prouinciali præfectura defunctus non interfuit; nihilominus, quod proximum erat, Congregationis custodia illi demandata est, & claustrum ianua commissâ; munus non nisi primario alicui de Societate viro demandari solitum. Occasio Canisii accersendi illa fuit. Conflato, auctore Pio V. Pont. Max. inter Romanam Ecclesiam, Hispaniæ Regem, & Venetorum Rempublicam foedere aduersus Turcam Italiæ imminentem, ac post partam

tam nobilem illam naualem victoriam ad
 Echinadas, ac post Pii V. mortem rescissos
 Gregorius XIII. qui Pio successerat, magno
 animo belli consilia susceperat, spe concepta
 (ex vires hac conspiratione Christianæ Reip.
 accesserant) fore ut à Græcia ceruicibus Tur-
 carū iugū pelleretur & utraq; Ecclesia in an-
 tiquam concordiam reuocaretur. Hac spe de-
 iectus in tantum incidit mærorem, ut dolo-
 rē suum in omni sermone præferre non du-
 bitaret, Græcorū damno maximè permotus.
 Agebat adhuc in Vrbe magnus de causis
 Trucksessius Augustanus Cardinalis, is ad a-
 uertendum ab ea molestia eius animū, Ponti-
 ficem admonuit, finitimæ Germania mala
 non minori illi curæ, quam Græcia toto ma-
 ri à nobis dissitæ esse debere, faciliusque
 eius vulnera adhuc recentia, quàm Græcia
 iam inueterata sanari posse. Non auer-
 sis auribus hæc accepit Pontifex, desperatq;
 Græcia ad opem Germania ferendam omne
 studium conuertit: consilium ad id quaren-
 ti; neminē posse, commodius consiliū rei toti-
 us expedire, respondit Augustanus, quam
 Petrum

Petrum

Petrum Canisium, è Societate Iesu virum doctrina fide, vitæq; sanctitate, Germania tota in primis clarum; ipsum Germaniam penè omnem, primariasq; Vrbes lustrasse, viros principes adisse, quo morbo singulae quæque partes laborent, inspexisse; quibus remediis sanari possint, omnium optimè tenere. Accitus Romam, nullum esse docuit præsentis remedium, quàm si Germanorum alumnorum Collegium, iam inde à primis nostræ Societatis initis Roma institutum, per id tempus ad eam paucitatem redactum, ut raro admodum duodecim alumnorum numerum excederet, subleuaretur, aliâq; per Germaniam eiusmodi Collegia excitarentur, quibus Germani adolescentes Ecclesiastica disciplina doctrinaq; Catholica & literis educaretur, his postea parœciæ cathedræ, aliâq; Ecclesiastica munera demandarentur, nullare magis Germaniam laborare, quàm inopia doctorum Sacerdotum, qui præ sint Ecclesiis & animarum curæ, populos sincera doctrina erudiant; & loquaci audaciæ hereticorum doctrinâ & Evangelica veritate sese op-

se opponant. Probatum est sapientissimo Pontifici integerrimi hominis consilium. Inde Germanicum Collegium in Vrbe, ad hanc, quam nunc videmus, amplitudinem redactum, aliâq, quæ nunc felici cursu progrediuntur, variis Germaniæ in Urbibus instituta annuo prouentu copiam simul honestorû, simul & doctorum Sacerdotum Germaniæ suppeditant, qui quocunque mittuntur, heresin profligant. Profuit consilium non Germaniæ solum, sed aliis etiam nationibus, maiore quàm Germaniæ peste laborantibus quippe Germanici Collegij exemplo & consilio à Canisio indicato, eodem ferè tempore, ab eodem vigilantissimo, & religionis propagandæ studiosissimo Pontifice, alia Collegia in Vrbe instituta: Anglorum primum, numero studio, & virtute Germanico haud multum impar. Neophytorum alterum, in quod tenera ætate adolescentes ex Iudaismo & Mahometanismo ad Baptismum admissi cooptentur. Hi Christiana disciplina & moribus instituti, præter latinæ literas, Hebraicarum etiam literarum

in

in usum latinæ Ecclesiæ Romæ egregiè studia promouent, ne in rebus dubiis ad infideles interpretes confugiendum sit. Maronitarum tertium haud ita multo post Collegium erectum. Quæ una natio in Oriente toto, omnibus aliis deficientibus, in fide semper mansit, & manet adhuc Romanæ Ecclesiæ incredibili aduersus Romanum Papam & Papæ nomen reuerentia. Græcorum quartum; varia denique in exteris nationibus, Dilingæ, Vienna, Remis, atq; adeo etiam apud Iapones & Paganos coetus aluit adolescentum, quibus domicilia in spem orbis totius ad Christum reuocandi collocauit.

His magnis operibus ab uno Canisio initium profectum. Discessit tandem Roma, & dictum, seu factum causa inuenta, cur repentino discesserit, quod suboluisset (vt rumor, seu verus, seu vanus; certe ferebatur) Romanum Pontificem, adnitente iam olim Augustano, de illo sacra purpura ornando cogitare. Sed extincto sub initium aduentus Canisii Cardinale

res

res sopita est. Virtutem interim Canisii illustrabant. Romæ studium ardorque diuini honoris amplificandi, eaque diligentia, quam quoties ad Urbem venit, pauculis illius Collegii Germanici reliquiis, quæ tunc erant, quas tanquã sua viscera intimo animo complectebatur, aliisque eiusdem gentis nobilibus viris, ac studiosis adolescentibus excolendis adhibuit; illos modo adiens, modo aduocans, ad pietatem & fidei Catholice constantiam, & ut aduersus hereticorum mendacia, in hac vera religionis arce, sincera doctrina se munirent, hortabatur: tum diligentiam multam in multis & claris virtutum exemplis, ad pietatem ad exterarum gentes promouendam, cognoscendis contulit. Frequentabat non tantum templa augustiora, sanctorum calitum memoriis reliquiisque veneranda, sed Oratoria etiam, & conuentus insigni pietate illustres, quibus Christiana pietas magna hominũ frequẽtia colitur, aut Christiana in egentes charitas magno exẽplo exercetur. Inuisebat hospitales domos.

domos tum antiquas, & magnis vectigalibus fundatas, tum recentes piorum tantum liberalitate sustentatas, quantumq; ex vtriusq; boni ad homines promanaret, diligentissime adnotabat. Xenodochium sanctissime Trinitatis admirabatur, multis sæpe hominum millibus aduentantium largè sufficiens, nullo alio vectigali, quàm quotidianis piorum Eleemosynis, abunde suppetentibus; tum statis horis illustri spectaculo fuisse è prima nobilitate multitudinem virorum & faminarum, utramq; suo sexui seorsim inservire, advenarum pedes lavare, ministrare ad mensam, monita ad pietatem dare, qua animi comparatione, quaq; religione sacra templa adenda, & uniuersa illa sacra expiatio foret obeunda, edocere, aliaq; pietatis officia prestare, quæ alii literis mandarunt: Et hæc quot annis per sacros hebdomada sanctæ, & Paschæ dies usitata & vulgaria esse, quid præsens in Iubileo vidisset & sensisset? Sodalitates præterea piorum hominum, qui honestas, inopes tamen familias, quas pudor à mendicando deterret, collatim corrogatisq;

Elee-

*Eleemosynis sustentant; alias, quæ magnum
 Virginum numerum collata dote ad honesta
 adiuvant coniugia cognoscebat. Tum pios
 cætus indagabat magno numero, frequen-
 tiaq; diuina mysteria obeuntium, piosq; con-
 uentus celebrantium. In iis maxime frequen-
 tabat inclytam illam, atq; inter magna vrbis
 lumina, clara luce collucentem venerabilem
 sacerdotum piorumq; virorum congregatio-
 nem Oratorij nuncupatam, multumq; fami-
 liaritate utebatur, B. Philippi Nerij institu-
 toris, adhuc in humanis agentis, eiusq; disci-
 pulorum, qui tum præter cæteros florebant;
 Francisci Mariæ, Taurusii, Cæsaris Baronii,
 magni alterius Ecclesiastica antiquitatis lu-
 minis, Ioannis Francisci Boldrinii, quorum
 duo priores suis virtutibus, & vitæ sancti-
 monia, per multos annos sacra purpura illu-
 strati, aternis iam cum Deo præmiis fruun-
 tur; tertius Auenionensis Archiepiscopus,
 pari vitæ integritate dignam tanto munere
 operam suam nauat Ecclesiæ. Vir igitur sanctus
 à viris sanctis, fama iam ante notus magno
 in honore habebatur: & verò ea hominis erat*

K præ-

presentia, & ea honestè faciei & totius vultus ad modestiam compositi dignitas, ut vel silente fama benevolentiam & reuerentiam sibi conciliaret, oratio spiraret sanctitatem. Incredibilem apud hos, perpetuamque hominum frequentiam pietatis studia colentium obseruauit. Multos præterea viros principes, tum Ecclesiastica dignitate insignes, tum nobiles Romanos commemorabat nominatim, quorum cum copiosas Eleemosinas, tum memoranda facta, insigniaque virtutum exempla recensebat. Hæc pusillo tum gregi Collegij Germanici, alijsque studiosis Germanis adolescentibus exponebat, eosque ad ista aliaque eiusmodi accuratè indaganda & recognoscenda accendebat, ut se, cum in Germaniam redirent, oculatos testes Romanæ pietatis exhiberent, aduersus impios latratus veritati obsistentium hereticorum, docebatque multorum Germanorum culpam, qui Romæ diu versati, adhæc tanta, & tam illustri laude digna exoculati, ad improbatantum, & relatu indigna, quæ de Romanis rebus in
Germa-

Germaniam perferrent, mentis aciem intendere-
 rent, & ad feda vlcera, qua heretico-
 rum fecerat impietas, ipsi vngues accede-
 rent. Et sanè mirum non est in tanta Ci-
 uitate, tanta omnium gentium colluione,
 in feraci solo, fecundaque segete, herbas
 saepe noxias, & aliqua vitiorum semina
 succrescere. Querebatur igitur vir diuini
 honoris studiosissimus, qua natura vitio in
 magna multitudine fieri solent, ea quo-
 dam modo ad instituta conuerti, & pauco-
 rum culpam in ciuitatem omnem conferri:
 Ingentem verò laudum siluam, à tanta vir-
 tutum multitudine enatam præteriri. Ita
 vir summe industrius nunquam de diuina
 causa promouenda, fideque Catholica con-
 stituenda cogitationem ponebat; & cum,
 quid ipse faceret, exponebat, quid ex illo
 imitari ipsi deberemus, doceba-
 mur. Et hæc Bere-
 tarius.

NVNCIVS APOSTO-
LICVS AD GERMANIÆ
PRINCIPES LEGA-
TUR.

CAPVT II.

EP. 13.
LXV.

Pius IV. P. M. pro Germaniis passim laborantibus sollicitus, vt in religionis Catholicæ professione pseuerantes ad constantiam hortaretur, dubios & hærentes firmaret, exerrantes in viam reuocaret, ex occasione præsentis tum Canisij ratus è re Christiana fore, si illum cum auctoritate sui nominis in Germanias ablegaret, qui principes, dynastasq; Imperij coram adiret, suamq; Pontificis curam & sollicitudinem, datis ad eosd. literis explicaret, & ad auitam pietatem vel retinendam, vel restaurandam hortaretur. Canisi^o suscepto legationis officio, regulos Germaniæ passim conuenit, Pontificis studium

dium erga salutem cum singulorum
 priuatam, tum omnium communē
 exposuit, neq; pœnitendas res effe-
 cit, quod ipse, quamuis permodestē,
 vt solet, attigit, cum in hæc verba de
 se scripsit: *Et si vero, inquit, multis an-
 nis hoc saxum Augusta volui, multorumq;
 gratiam in Euangelico munere mihi concili-
 aui; tamen in loca vicina & dissita proficis-
 ci subinde debui quemadmodum in Bauari-
 am, Sueuiam, Rhatiam, Austriam, Poloni-
 am, Franconiam, donec tandem Pius IV. Pō-
 tifex hoc mihi negotium Romæ dedit, vt
 precipuos Germania Principes, quibus & ip-
 se scribebat, coram accederem, ac eorum ani-
 mos in religione Catholica promouenda cō-
 firmarem. Igitur in Westphaliam vsq; pere-
 grinandum fuit, ubi & in Geldriam pene-
 traui, & satis laboriosam sensi profectiōnem,
 comite ex nostris vno contentus. Quidquid
 autem in his itineribus, quæ suis periculis
 non caruerunt, rectē & feliciter à me gestum
 est præpotentis Dei gratia, & virtute singu-
 lari gestum esse testor, ego nihil ex his mihi*

K 3 arrogo,

arrogō, vtpote seruus inutilis. Non assum-
psit in comitatum officia aulica, nec
vllam accersuit ab externo splen-
dore auctoritatem, vnico Socio no-
stræ familiæ comitatus: modestia
& virtute sibi dignitatem; auctori-
tatem legationi accessuram non fal-
so opinatus. Venit in eadem profe-
ctione Coloniam Agrippinam, vt ex
Academicis illic monumentis per
Io. Hasium, quem supra posui, cog-
nouit. Coloniae CIO. IO. LXVI. XIX.
Cal. Febr. Academicis Patribus, & ci-
uili Magistratui, Pij Pontificis aucto-
ritatem exhibuit, qua monebantur,
vti Canisio fidem haberent, & capi-
ta suo Pontificis nomine perscripta
præscriptaq; diligenter exequeren-
tur. Nec fuere amplius septem, mini-
mè sane silentio premenda, quod
plurimum videantur ad multorum
institutionem valere.

- I. Primum, vtinemo vel ad docen-
dum pro concione populum in tem-
plo,

plo, vel ad erudiendam iuuentutem in Gymnasiis & Academia admitteretur, de cuius honesta vita, integritate morum, & Catholica pietate nõ constaret.

Deinde, vt scripta, quæ vel morum disciplinam labefactarent, vel Romanæ sinceræq; doctrinæ obstarerent, vnà cum librariis, qui huiusmodi chartas vel clanculũ vel aperte in urbem inferrent proscriberentur.. II.

Præterea, vt alienis à Catholica religione locus in vrbe non esset, forasq; eliminarentur.. III.

Quarto, ne quis clancularius præco seu Lutheri seu Caluini, seu cuiuscunq; alienæ sectæ vrbe, domo, tecto reciperetur.. IV.

Insuper vt in hostes religionis Catholicæ seuera edicta ponerentur, contraq; venire ausi grauiter punirentur.. V.

Academici quoque viderent, ne VI.
K 4 quem

quem ad vllum publici honoris gradum in quatuor supremis literarum disciplinis Theologiæ, Canonum, Iuris Ciuilis prudentiæ & Medicinæ admitterent, qui recusaret, ex præscripto Concilij Tridentini formula, quid crederet, damnaretue, profiteri.

VII. Postremo ne sacerdotia, quæ beneficio iureq; suo Pontifex conferre soleret, cuiquã assignarentur, q ex præscripto Pontificis, legumque auctoritate docere nollet, & vti prælectionum disputationumq; publicarũ, præsertim in Theologicis maior ratio haberetur.

His cognitis, cum Academici, vrbaniq; Magistratus frequentes in Consilium iuissent, inter se collocti, Canisio vt internuncio Apostolico primum gratias egerunt de labore, eorum gratia suscepto; deinde prolixè omnia promiserunt facturos, seseq; in auctoritate Pontificis,

vii

vti semper ante hac fuissent, in posterū futuros, omnibusq; eius mandatis obsecundaturos. Multum hæc legatio Canisij profuit Coloniae, in auita pietate perseueranti, prodestq; hodie. Erant illa, quæ exposuit, etiam publica Notariorum Romanorum auctoritate signata, quorum post defunctionem legationis Canisius duo exempla Collegio Coloniensi reliquit. Secundum hæc ad Cliuiæ, Iulix, Montiumq; Principem Guilielmum profectus, ab eo discit Pium Pontificem, v i. Idus Decembres c i o. i o. l x v. vixisse: proinde obita legatione Coloniæ reuersus Catechesin suam dudum vulgatam recognouit, ac Senatui inscriptam dedicauit. Quæ interim Nouiomagi patrio solo per illam excursionem egerit, infra lib. extremo perscribemus.

154 DE VITA P. CANISII
CATHEDRAM AVGV-
STANAM GREGORIO RO-
SEFFIO COMMITTIT, LIBROS
condit.

CAPVT III.

SI crescentibus in dies negociorū
scuris etiā vires corporis augerent,
esset cur naturæ gratias meminisse-
mus; sed cum hominis vita quotidie
denascatur, & cū añis, corporis vigor
sensim fugiat; Canisi⁹ quāuis hucusq;
firmus & florens, quintum nempe su-
pra quadragesimum agitans annum,
vnus tamen omnibus par laboribus
esse nō potuit diutius, cum domesti-
ca prouinciæ negocia propè totum
sibi hominem vendicarent, & Cathedra
Augustanæ, quæ in prouincia,
grauissima est, procuratio, eundē sibi
vicissim asslereret, & multa quotidie
inter man⁹ negocia, vt fieri amat, nas-
cerentur, prouidendus fuit idoneus
aliquis huic loco, & assiduus Eccle-
siastes

siastes q̄ cœptū Canisij laborē profe-
 queretur. Agebat tum Romæ Gre-
 gorius Roseffius gente Boius, domo
 Landishutanus, qui cælestium lite-
 rarum iam portum spectabat, vir ma-
 gnis corporis & animi viribus, confi-
 liisq̄ eu pollens, quod ea tempestate,
 eoq̄ue loci maximè desiderandum
 erat, ab eloquentiæ laude in primis
 comendatus. Hic Augustam missus
 adulto iam anno CIO. IO. LXVI. Nou.
 mense, Othone Cardinale præsentē
 & volente, Principem Augustæ Ca-
 thedram Canisij loco occupauit, quā
 ultra triginta sex annos postea non
 sine frequenti procerum applausu
 populiq̄; notabili fructu tenuit. Ca-
 nisij eo labore subleuatus, quidquid
 vacui temporis à publicis prouincia
 curis habuit, subseciuas horas non
 otio transmisit, sed armis literariis
 in hostes & p̄duelles religionis sum-
 ptis, cœpit tela calami in aduersari-
 os stringere, & centurias errorum
 prola-

*Gregorius
 Roseffius
 Augustam
 Cathedralam
 procurator.*

*CIO. IO.
 LXVI.*

prolatas in publicum ostendere, falsarumq; narrationum mendacia retundere. Ergo illustre opus Commentariorum. DE VERBI DEI CORRUPTELIS, quo Ioannis Baptistæ honores maximè tuetur, condit, & Ferdinando Ferdinandi Imperatoris F. Inscriptum Oeniponte Anno MDCLXXI. offert, quod magnopere ab orbe Christiano commendatum, sæpiusq; ad typographum reuocatum, ac postremo recognitum anno MDCLXXXIII. prodiit, quo & Ecclesia Romana egregiè propugnata, & antagonistæ fœdè prostrati, vanitatem suarum opinionum, si nõ perfricuisent, iure potuerunt debueruntq; agnoscere simul & erubescere.

ENERGVMENAM CV-
RAT.

CAPVT

CAPVT IV.

Magnam vim habet docentis o-
 ratio, cum verba nō discrepant
 à vita: maiorem cum diuinis etiam
 suffragiis confirmantur. Ea erat de
 Canisij virtute opinio, vt nemo non
 sanctum diuinumq; hominem exi-
 stimaret, & pro sua sententia tanquã
 charum Deo virum veneraretur: nec
 falsi sunt, qui tam piè de Canisio sen-
 serunt. Idem de eo Deus ipse pro-
 nunciauit, cum multa per eum mor-
 talibus beneficia præstitit, quæ natu-
 ra ipsa negauit se præstare posse. In-
 fra scribemus illa cælitum suffraga-
 tione perpetrata. Hic ponemus,
 quod ante patria lingua à Martino
 Eisengreinio, Præsule Oetingano &
 Academia Ingolstadianæ Procan-
 cellario, viro summæ auctoritatis, re-
 ligionis, eruditionis, qui tum * Oetin-
 gæ fuit, cum hoc quod expono, cōti-
 git, prolixè & copiosè denarratum
 est. Oetin-

* *Vtinum*
olm.

** Vtinam.
Aedes Oe-
tingana
religiosis-
sima.*

*Anna
Bernhus-
sia obsessa.*

* Oetinga, vetus oppidum est in Boi-
ca, vbi nobile sacrarium, cælitum re-
ginae Virgini Opt. Max. Dei matri, à
priscis Boiorum regulis conditum,
& maximis votorum donis opulen-
tum, religione sanctissimum, & beni-
gnæ Dei Genitricis immortalibus be-
neficiis, in omne gen^o mortaliū pro-
fectis, per omnē Germaniam incli-
tū, iamque per alium latinis literis il-
lustratum. Huc Augusta Vindelicorū
anno CIO. IO LXX. Duodecimo Cal.
Feb. venit Illustris vir Marcus Fugge-
rus, caput gentis suæ & vrbi Augustæ
Præfectus, cum Illustri Coniuge sua
Sibylla, & Canisio nostro, aliisq; cō-
pluribus, vt ab Anna Bernhusia nobi-
li virgine, quam secum deduxerant,
malus genius, quo octauū iam annū
inseffa miserandum in modum cru-
ciabatur, profligaretur. Cum enim
S. Vdalrici primum aris Augustæ ad-
moueretur, sex inde (septē enim im-
puri spiritus puellā occuparāt) fuga-
tices.

ti cesserant, septimus negarat se puellam deserturū. Sed virgini in quadam lipothymia seu animi defectio-
 ne se benigna Dei mater ostenderat, futurumq; prædixerat, hostē Dei in facello suo Oetingano pulsum iri, si cōcepto voto se calicē sacrum munus allaturā polliceretur; promisit illa, & votū soluit, sed in exturbando hoste, malo hospite, non exiguus labor fuit impendendus. Canisius simul Oetingam cū illustri Fuggerorū, vt dixi, comitatu, attigit, virginis Oetigane opē precib⁹ iussit implorari. Postera luce, M. Fugger⁹ cū Cōiuge, expiatis per cōfessionē peccatis, sacroq; Christi corpore percepto, preces ardentissimas ad Deū, Deiq; matrē fundit, vt Canisij conatib⁹ adesse, virginēq; ab immani mōstro, ac carnifice exsoluere dignētur. Secundū prandiū reditur ad tēplū. Aderant spectaculo præsentibus plus minus quindecim; admonet Canisij⁹ puellā voti, quo se Augustæ per
 auo-

auocationem animi cum calice Oe-
 ringam deferendo adstrinxerat. Tū
 simul omnes in genua supplices pro-
 cumbunt, consensuq; opem caelestē
 efflagitant. Marci coniunx cum Vir-
 gine dæmoni obnoxia summum in
 sacello locum iussa occupat; cingunt
 illos reliqui, iuxtaq; adfistit Canisi-
 us, exomologesin exorsus, precati-
 onem dominicam, & Angelicam sa-
 lutationem, aliaq; id genus flectendi
 Numinis causā præsidia adhibet,
 Quietus interim agebat Dæmon.
 Recitantur deinde sanctissimæ Vir-
 ginis Litanæ: responsant omnes;
Sancta Virgo, Mater Dei, ora pro nobis. Hic
 musitare secum, vota q; abnuere,
 negare demum apertè dæmon, se
 nec auditurum, nec passurum, vt
 Mariæ auxilium imploraretur. Vir-
 ginem supinam rapit, humiq; crude-
 liter affligit. Afflictam Marcus in sinū
 recipit; dextrum Canisius, sinistrum
 Sibylla cum Sacerdote latus tuetur;
 ¶ uel-

puellam tamen ægrè retinent. Hinc iam arma Canisius cælestia expedit, hostemq; deuotionibus & diris vrget, atq; hunc in modum premit: *Per Numen nomenq; sanctum Dei, ac magna Matris Dei, impurissime scelestissimeq; demon, impero, uti planè diserteq;, ac sine fraude pronuncies, quot quantiç, sitis, qui puellam occupatis.* Hic, vi cælesti adactus, ægrè ac velut collecta, post intercoceptum spiritum anima respondet, solum se restare septimum, extremumq; non ignarum voti puellæ, & depulsionis, si ad has Virginis aras admoueretur; cruciaturum tamen se puellam ad satietatem vsq;, priusquam sua statione cedere cogeretur.

Quærit Canisius, ecquoties torturus esset miseram? quater, inquit, supra vicies: parentum causa septies, totiesq; dominorum, decies ob familiam Fuggericam. Ita se in mandatis habere, dictoq; citius mediam arreptam tollit, & crudelem in modum

L lumi

humī allidit, trahit, rapit, distenditq̃; uti quinque illi, qui puellā retinebāt, vehemēter laborarēt, ne penitus arreptā discerperet; atq̃; hoc dirū spectaculū reuocauit septimūm. Imponitur dein sculpta, eademq̃; peruetusta virginis imago, ceruici puellæ; furit serpens, omnesq̃; cōspuit, & horrendū vociferatus execratusq̃; *faceffe, inquit meretrix, (Dei Matrē impius appellabat) tam diriter me premere.* Canisium subinde canicidā per cōtumeliā vocitabat, *Atque ego, inquit Canisius, te excarnificabo, Cerbere. Age quando tandē cedes loco?* permitte, inquit, ille, *cedam.* Non hoc, subiicit Canisius, in nobis, sed in Deo, Deiq̃; Matre sitū est. Cui dāmō, *cras me expediam, si prius pro debito hanc duodecimū ad necē vsq̃, torsero.* Postero die geminantur preces, totūq̃; antemeridianū tempus, reb^o diuinis, ac votis soluendis cōsumitur. Ad meridiem in edicula virginis religiosissima omnes adsunt, & pridiana precā-
di for-

di formula repetitur. Vbi ad locū de virginis patrociniū ventum, rursū fremere monstrū, puellamq; afflicta-re; Marcus hesternum iterat officiū, puellamq; prensam pro viribus reti-nere cum aliis contendit. Canisius fulmina dirarum rursū in hostem torquet, deuotionibus vrget, cedere-que loco imperat: ridet ille, & eludit horam integram dicta imperataque Canisij. Duodecima post hora, rursū arripit miseram, adeoq; in eam desæ-uit infernus carnifex, vt horrorem, & commiserationem omnib⁹ commo-ueret, omniumq; opinione in mille partes infelix differenda putaretur.

Hanc immanitatē stygius tortor cum in puellam septimum exercuis- set, exanimata illa concidit, intraq; partem horæ quartam restituta sibi, interrogatur, quid desideret, quid-ue menti obiectum sit. Respondit placidè, virginem se Dei matrem du- obus comitatam calitibus vidisse,

L 2 alte.

alterumq; ex beatis nunciassè, quinto vexandam se adhuc cruciandamq; , dein haud vltro quæstionibus progrediendum, sed imperandum, vti prouolutus in genua Deum verbis Domini; virginem angeli, quintū iteratis veneretur, terramq; septies indicij loco, spectante tota præsentium corona, ore supplex contingat, Reginam cæli terræq; prius læsam & impio ore laceffitam, exquisitis honoribus afficiat colatq;. Quibus acceptis confurgitur ab omnibus, mediumq; sacellum deligitur, vbi palinodiam sanctissimæ Virgini impurissimus canat. Sed omnibus aram Virginis aspicientibus, sola puella ianuæ templi os obuertit; sed imperio Canisij altare cogitur spectare. Quod dum facit, immane incipit fremere, & eiulare; *Væ misero, vt torqueor, nullus meorum intra viginti annos tam atrociter est excarnificatus.* Age nunc, inquit Canisius, impurissima bellua,
 Dei

Dei mandata exhauri , possessione cede, puellamq; missam facito. Extendit brachia dæmon in formam crucis, præsentescq; affatur. *En*, inquit, *nos infelices Deo, Deiq; Matri, parere cogimur; vos imperium eiusdem detrectatis.* Mox in genua abiectus, Dominicanam precationem hunc in modum pronuntiauit. *Pater noster qui es in cælis*, dein interiectis his (*ob primi vulneris Christi Iesu seruatoris memoriam*) dein cætera, quæ sequuntur, exequebatur. Salutationem Angelicam sic absoluebat; *Aue Maria gratia plena, Tuam gratiam misericordiamq; sentiant omnes in hac æde præsentis.* dein subiunxit reliqua. Postremò adiecit hanc extremam clausulam: *O Maria Mater Dei ora pro nobis.* Hæc quintum iterauit. Peracta prece, Virginem cælestem tam compositis, exquisitisq; verbis collaudauit, vt omnes dederit in admirationem.

Sed Canisius vrgebat extrema, atq;

vt excederet, vi diuini nominis imperitabat. Cui ferociter dæmon; terra prius osculanda mihi septies. Cum fecisset, rogat Canisius, cur id, & qua gratia faceret? *Reginæ Deiparæ colendæ,* inquit, *quam antea vocibus impius incesse- ram.* Mox sublimem rapit puellam, horrendumque fremens immaniter vociferatur, cumque finem clamando faceret nullum, imperat Canisius, vt tandem cedat, ac penitus excedat.

Obsequi cogitur homini mortali genius immortalis, puellamque intra secundam tertiamque pomeridianam pulsus fugatusque deserit. Canisius perculsis omnium animis cohortationem addit, admonetque omnes, vt quisque in memoriã præteritæ vitæ & noxarum cum animi dolore redeat, labes per confessionem abstergat, melioremque viuendi rationem instituat: originem primamque causas aperit, cur & quo pacto sibi dæmonius inuadendæ puellæ vsurparit. Ego, vt accipi, ita rei gestæ

gestæ seriem exposui. Addit Martinus Eifengreinius, occupatam primū à quatuor cacodæmonibus, ob impiam execrationē, qua se (si seculus esset ac dixisset) orco deuouerat. Post trienniū accessisse reliquos; recitat testes omnes præsentēs, & oculatos nominatim, quos in libello ab eodē de ædicula Oetingensi edito Cap. xiv. copiosius leges. Hoc tamē non omitendum, Annam ab ingrato hospite liberatam, Catholicam pietatem ac religionem in omnem reliquam vitam constantissime coluisse.

PRÆFECTVRAM PROVINCIAE PAVLO HOFFÆO
TRADIT.

CAPVT V.

TOtum iam vicennium Canisius Sociis in Germania superiore cū potestate præerat, & interea loci Augustæ in Principe Dei matris æde populum pro Cathedra multis annis &

ante triennium demum dimissa docebat, domi átagonistas erudito calamo cófigebat, & magna voluminũ opera condebat. Poterant Atlantis aut Herculis vires tantis laboribus debilitari. gemebat sub onere Canisius, nec tamen, vt solemus, querebatur, crescebat in dies prouincia, deficiebat ætas. Sed agnouit Frãnciscus Borgia vniuersæ Societatis moderator Canisij occupationes, quibus vt illum ex parte leuaret, præfectura Sociorum Prouinciali tam diuturna & molesta, tandem abire permisit, quod videret illius operam valdè necessariam esse ad comprimendum furorem hæresiarcharum per omnes id temporis Germanias grassantium, & concionibus vrbes, scriptis totas Prouincias corrumpentium. Visum ergo Põtifici Opt. Max. Pio V. & Borgia totius Societatis Antistiti, alio Sociis in Germania præfecto, Canisium ad scribendũ impellere. Quod ipse

ipſe fecit perlibenter, & Prouinciam
 regendorum Sociorum commiſit
 Paulo Hoffæo, qui vir quam egregiè
 aptus ad id muneris fuerit, docent
 ea, quæ per annos duodecim in cura
 Sociorum geſſit, poſt quos, Romæ
 ipſi Societatis vniuerſæ præſidi con-
 ſultor haud paucos annos adſedit,
 vnde ad nos reuerſus, Germaniam
 ſuperiorem & ad Rhenum ſita Col-
 legia viſitator luſtrauit, ac demum
 veluti emeritus miles data miſſione
 & armis ad aras ſuſpenſis, Ingolſtadij
 ad annum ætatis quartum & octoge-
 ſimum prouixit, ante annos amplius
 triginta quam moreretur, dudum à
 medentibus, in ipſo præfecturæ in-
 greſſu conclamatus, & per Ioannem
 Raſtellum Anglum liberatus, qui ſe
 victimam pro Hoffæo per votum
 obtulit, vti ſi auctori vitæ videretur,
 Paulus viueret, ipſe vicaria morte
 defungeretur. Ratum habuit Deus
 piam mentem patris, qui vix ædem

CI9.12.
 LXIX.

L 5 ſacram

facram exierat, ad quam pro Hoffæo peregrè supplicarat, cum è vestigio morbo correptus, & domum æger deportatus, post paucos dies oppetiit, & oraculum illud vere impleuit: *Maiorem charitatem nemo habet, ut animã suam ponat quis pro amicis suis.* Hoffæus illico conualuit, & exequi munus suum perrexit.

OTHONIS CARDINALIS PONTIFICIS AVGVSTANI ACADEMIÆ DILINGANÆ conditoris mors & Elogium:

Canisius comitia adit: opus Marianum edit.

CAPVT VI.

INter hæc Otho Cardinalis Maxim⁹ Societatis patronus, & Canisij cultor, de quo multa supra & honorifica mentio, Romę naturæ debito liberatur. Vir consilio magnus, nec minor pietate, idēq; maximus apud maximos Pontifices & Cæsares auctoritate,

te, inclitū sacri purpuratiq; Senatus
 Cardinaliū ornamētū, exemplū pre-
 fulū, catholici nominis in Germaniis
 restitutor & cōseruator; quoq; maior
 in pontificatus & principatus gradu,
 tanto modestior in cōmuni domesti-
 caq; vita, Nam vbi à publicis imperij
 & suæ diœceseos negotiis ad otium do-
 mesticū, quod illi penè nullū fuit, re-
 diit, illico pauperū casas ipse corā a-
 dire, tenues familias familiarissimè
 salutare, & quarum rerū indigerent,
 inquirere, argētum, frumentū, aliaq;
 vite p̄sidia, miseris subministrare. Ne-
 mo tā humilis erat fortunæ, quē ipse
 vel aditu, vel colloq̄o p̄hiberet; imò
 sæpe vltro inuitabat, ægreq; ferebat,
 si qui in publicū prodeunti occurrē-
 tes, maiestate viri territi lōgius de via
 decederēt; quos ipse accersitos vltro
 cōpellabat, quā obrē filij patrē fuge-
 rēt, quos ipse quæriraret. Idē iuuetu-
 ti Germanice, cuius pietate, nobilita-
 te, frequētia plurimū delectabatur,
 Acade.

Academiam condidit, Sociis qui illam regerent, & ad optimos mores ac disciplinas erudirent, contubernium constituit, quod nuper Henricus Knöringius, quartus ab Othone Pontificatus Augustani Successor, pius, sapiens, & liberalis Princeps, æternis censibus firmavit. Idem Otho olim à furenti Lutheri secta, cum toto Canoniorum consilio, ordineq; omni Ecclesiastico proscrip- tus, bonisq; omnibus euerfus, sua auctoritate effecit, vt Caroli V. Maximi victri- cibus armis, cum Canoniorum Col- legio cleroq; restitueretur. Rudol- phum postea Cæsarem, ante Mathi- am, hodie imperantem, Maximiliani patris missu in Hispaniam deduxit. Idem redux nostram familiam Au- gustam adduxit, & in ædibus suis, quas olim Canonicus incoluerat, collocauit, omniq; ope contendit, vt nobis Collegium poneret, sed diu impeditus, tandem ab illustri gente Fugge-

Fuggerorum collocatum, sua liberalitate quoad potuit, iuuit, ornauitq̄; Perisset Catholica Rhætia & Vindelicia, nisi maturè his prouinciis hic cælestis Atlas humeros subiecisset. Hæc ex plurimis & immortalibus eius operibus pauca libuit delibare, grataq̄; memoria profequi. Præmia religiosissimo Antistiti cælestis munerarius dudum, vti certa spes est, amplissima reposuit, reponetque semper.

Anno deinceps sexto & septuagesimo, Comitibus ab Imperatore Ratisponam indictis, Cardinalis Moronus Pontificis Maximi legatus, Canisium in consilium aduocauit, qui vtilem legato, proceribus, & populo publicè priuatimq̄; operam nauauit; Indeq̄; Ingolstadium profectus, quod prioribus annis elucubrârat, alterum commentariorum volumẽ, quo Virginem æternam Matremq̄; Dei à calumniis impiorũ acerrimo stylo

174 DE VITA P. CANISIÏ
stylo vindicabat, edendum curavit,
& Alberto Magno Boiorum princi-
pi, de Germania & religione Catholi-
ca præclarè merito nuncupavit.

FRIBVRGVM NVI-
THONÆ HELVETIORVM

PROFICISCI TVR.

CAPVT VII.

CVM anno, quemadmodū expli-
catum est, sexagesimo nono Pro-
uinciæ curas Paulo Hoffæo comen-
dasset, quidquid otij à concionibus,
cōsiliis, & aliis negotiis fuit reliqui, fu-
it autē perparū, q̄ Præfecto Sociorū
Hoffæo Collega adiunctus, cū illo Col-
legia obire & lustrare cogeretur, totū
id quod à septuagesimo ad octogesimū,
decennium fuit, libris suis par-
tim in lucē foras datis, partim etiam
dandis, recognoscendisq; impendit.
Adulto iam anno octogesimo, vlti-
moq; anni mense, III. Idus Dec. ipso
die S. Damasi (qui Canisium Nuitho-
nibus dedit) à Francisco Bonhomio
Episco-

Episcopo Vercellensi, viro eximiis
 fortunæ, ingenij, & virtutis ornamē-
 tis exulto, Gregorij XIII. Pont. Max-
 ad Rhætos, Heluetios, Imperatorem
 Rudolphum, & Belgas, legato ductus
 est Friburgum, vt ibi Sociis Collegiū
 poneret, & ipse quasi fundamenti lo-
 co primus istic lapis poneretur. Est Fri-
 burgū vrbs apud Nuithonas in Auē-
 ticis Heluetiorū, Allobrogibus & celtis
 proxima, diuersa à Brisiaca, pomerij
 amplitudine ingens, morū & ingeni-
 orū cultu emendata beneq; morata,
 ex aristocratia & democratia cōposi-
 ta. suis viuit legibus, regiturq; populus
 à Duūviris, senatu & tribunis plebis.
 Conditorē laudat Bertoldum IV. Ze-
 ringiæ Regulum, & Burgundiæ trans-
 iuranæ præsidem, qui ante annos ad-
 modum quadringentos quatuor &
 triginta, primum vrbi locum in edita
 rupe cepit, quam flumē haud totam
 tamen ambit, vnde potissimum illi
 nomen, quasi diceres arcē libertatis,
 sensim

sensim postea descendens latè complexa flumen se ipsam propagauit, rursusque altius excreescens moenia promouit. Zeringiorum stirpe in filio, qui Bernatibus urbem constituit, defecta, in Friderici II. potestatem testamento venit, ab illo ad alios atque alios dynastas ac dominos, demumq; ad Allobroges deuoluta, à quibus tandem exempta, vt partam iure libertatem tueretur, se cum reliquis Heluetiæ liberis & fæderatis populis coniunxit. Priore sæculo, cum infamis Zvvinglius fæda hærescos labe magnam gentis partem inquinasset, ac ipse cum desertoribus auitæ religionis, non paucis in bello ciuili quod classico accenderat, periisset, asseclæ tamen eius, errorem suum perseuerarunt, & periculum erat, ne Friburgenses etiam vndiq; cincti sectis à vicinia traherentur, rectoque à tramite veteris & Catholicæ disciplinæ auerterentur. Sed fides & con-
 ciones

ciones Ecclesiarum, prætorumq; & senatus constantia, iussis faceſſere Zvinglianis, peruicere, priſcamque religionem mordicus retinuerunt. Vt ergo populus de cætero quoq; labem nullã acciperet & circumſtrepentium rabularum fremitu non turbaretur, viſum è Repub. Friburgenſi fore, ſi Societati IESV cõubernium illic figeretur, à qua iuuentus ad priſcæ religionis fidem & optimos mores, optimasq; litteras informaretur. Bonhomius igitur Pontificis ad Heluetios legatus, anno poſt Virginis partum CIO. IO. LXVIIII. & ſequenti, mirificè in Eccleſiasticorum Friburgenſium animos ſe inſinuauit, præſertim verò cum ædis ſummæ Præpoſito Petro Schneulino viro Reuerendo, & veteris doctrinæ Catholicæ retinētiſſimo ſummam familiaritatem contraxit, cum eoq; in commune concilium poſuit de Societate Friburgum introducē-

M da,

da, per quam senatui populoq; Friburgensi, quà de religione, quà cæteris optimè cōsuleretur. Ac tū deinde cum ciuili Magistratu, eoq; res deducta, vt conflagrati cuiusdā Cœnobij, adeoq; propè deserti area fundusq; cum annuo censu Sociis in victum & cultū assignaretur. Ad quam rē haud parum consiliis & opera sua contulerunt primores ciuitatis, viri illustres Ioannes Heidius Duū vir seu prætor, Guilielmus Krummestallius, Petrus Quentius à medēdi arte clarus, Christophorus Reiffius. Hi omnes, vt est in monumētis Friburgensis Collegij; Sociorū res curandas Bonhomio legato cōmiserūt, qui apud Greg. XIII. rem confecit, & Canisiū anno 1510. LXXX. secum Friburgum deduxit.

Transeundi erant Bernatiū fines & ciuitas fæda Zvvinglii & Caluini lue inquinata, cum explorator itineris & infidiator dæmon facilè coniiceret, non è re sua fore illam Episcopi & Canisij

nisi pfectionē, parū abfuit, quin vl-
 timo viatores exitio inuolueret; inie-
 ctis enim à turba manib⁹, conuiuēte
 Senatu, populo mox ludibrio fuere,
 cū eodē die effusi ad spectaculū latro-
 nis rota pstrigendi, pars niuiū globos
 in eos iacularētur, pars raparū moles
 intorquerēt, pars ocreas cæno infar-
 cirent; quas illi indignitates pari tum
 cōstantia animi, tum patiētia pertu-
 lere: Bonhomius tamen Antistes am-
 plissim⁹, Cōsules & Senatū oratione
 prudēti & modesta ita pculit vti mox
 illos facti pœniteret: Nec ipunē tulit
 Albert⁹ Stahel, fordidissim⁹ cerdo,
 improbum caput, & auctōr cōcitatæ
 turbæ, q̄ ingressis in vrbē peregrinis,
 seditionē mouere cœpit, & palā voci-
 ferari; hosce poti⁹, quā latronē illū, q̄
 tū palā ad suppliciū raptabatur, cru-
 ce dignos; & mox egrediētis Episcopi
 mulā cauda prensam euertere, vehē-
 tēq; excutere, neq; quā conat⁹, ver-
 tēte anno ipse fædissim⁹ homo, reus
 turpissimi incest⁹, capitali supplicio

maçtatus, cælesti vindicta sacrilegum caput, vt solet, persequente interiit. Bonhomius vbi cum Canisio Friburgum attigit, cum senatu Bernatium per literas de iure gentium, quo legati etiam apud paganos & hostes defenduntur, exposulauit; qui se purgare, quod paria apud alios populos expectare poterat, non omisit.

Subijciam hoc loco, quid reuerendus & doctrina iuxta ac sacra Præfectura vir clarus, Sebastianus Veronius Friburgi ad S. Nicolai Præpositus de aduentu Canisij, quo reliquis postea annis familiarissimè est vsus, annotarit: *Cum inquit, ciuitati Canisiũ susteret Episcopus; En, ait, inter cætera, habetis Friburgenses gemmam, in theca serica, virum in bombice seruandũ. Quæ porro fuerit Ciuitatis gratulatio, quis amor in Canisium, lacrymæ loquantur, quæ eo mortuorum oculis irrorarunt. Nec verò Petrus, tametsi affecta ætas præteritis laboribus finem*

nem suadebat, sibi quiescendum putavit. Concionatus est, donec tandem atatis gravitate oppressus, non tam quievit, quam laboribus omnino exhaustus, laborum reliquiis, id est, morborum tolerantia patienter est exercitatus, ut adeo sciret Collegium Friburgense sui institutorem per omnia fuisse probatum, ut omnes DEO lucri faceret.
Hæc Veronius

COLLEGIVM FRIBVR- GENSE INCHOAT.

CAPVT VIII.

VIx Canisius Friburgum ingressus erat, cum mox in assignatam sibi D. Nicolai primariam Cathedram progressus, *nunquam enim virtus est otiosa*, sex ipsos annos Senatuum populumque Friburgensem ad cælestis vitæ spem, morum disciplinam, & religionem constanti animo profitendam instituit. Tum deinde morbo correptus, qui mentem illi propè eripuit, à dicendo absti-

M 3 nuit.

nuit. Veronius valetudinis causam in senectam ætatem, vitæ seuerioris disciplinam, ieiunationes & curas ex obstrepentium quorundam Sociis maleuolentia natas confert. Sed post triennium receptis viribus ad institutum rediit, populumque erudire pro concione perseuerauit. Ciues vt viri innocentiam, morû suauitatem, eruditionis excellentiã, cum pari modestia & prudentia coniunctã p̄spexêre, de tota Societate ex vno velut indice existimarunt, & magnopere Sociorû operã sibi presentẽ exoptarunt, impetraruntq̄. Designata post in domiciliũ sede percomoda, & ab opificũ strepitu remota, in loco vrbis editissimo fundamenta Collegij Canisius ipse applaudẽte ciue feliciter iecit, quæ paullatim ad iustam altitudinem (quamuis sæpe opus aduersariis Societatis interpellantibus surrexere; demumq̄; anno MD. C. XVI. in perfectum Collegiũ Sociis

LIB. SECVNDVS, CAP. VIII. 183

Sociis immigrantibus, Canisius frequēti populo primam in sacello tumultuariē ad Musei aditū excitato concionem habuit; quæ simul illi vltima fuit, anno, ante quam de statione vitę decederet, dūtaxat vno. Lēma concionis erat institutæ Societatis ratio, viuendi mod⁹, finisq; , studia docēdæ iuuentutis, erudiēdi pro cōcione populi, eiusdēq; per confessionē expiādi, subleuādi in valetudine, firmādi in morte, solādi in egrimoniis, reducēdi ab hæreseos erroribus in viā, aliaq; hoc genus plura. Fecit postea gradū ad Magistratus, quo consilio ad excitandam tam nobilem, amplā & sumptuosam molē edificiij fuerint impulsī; promissi demum conatus nostri ad vniuersā Reipub. & singulorum salutē procurandā. Secundum rem diuinam (in qua præter ordinē Ecclesiasticū, Vicariū & Prepositum; Duumviri, aliiq; viri principes ciuitatis interfuerunt) itum ad

M 4 reli-

religiosam mensam, exceptique iidem pro copia inopiæ nostræ liberaliter, quodque defuit in epuli splendore, supplerunt tres oratores, qui aures pascere conuiuorum grata beneficiorum in nos commemoratione, aliisque rebus exponendis, quæ ad rem præsentem faciebant, conati sunt. Certè gratum id fuisse officium auditoribus declarauit prætorum alter, quando copiosè respondit ipse, promissa etiam ampliore cura tuendæ & ornandæ Societatis. Quanta porro ciuitatis in Canisium pietas ac studium fuerit, vix dici credi potest. Illa in primis: nunquam ipsos voluisse se illius præsentia priuari, eo potissimum consilio, quod cum nullum in sua ciuitate viri sancti corpus haberent, hunc, quem viuentem tanta inter ipsos tam admiranda sanctitate fulgentem viderent, permittere nollent alia in ciuitate, aut apud alios depositi sui monumentum.

numentum relinquere, vt post eius mortem, quot essent in ciuitate homines, tot haberent illustres sanctitatis primum spectatores, postremò etiam testes oculatos. Quid dicam quanto illum studio dicentem audierint? imo & videre desiderarint? Quamprimum cognitum est Canisium in concionẽ proditurum, quamuis senem & viribus, & voce, & lateribus defectum, ingentes omnium ordinum concursus fiebant, non ad eum audiendum tantum (quamuis extremis annis perægrè, præsertim à paulo remotioribus vox debilior acciperetur) sed ad cælestem illam faciem senio & religione venerabilem contemplandam, tota Germania iam olim & notã & spectatam, cuius solo aspectu mira quadam dulcedine delectari, sed nunquam fatiari poterant.

M 5 EXTRE-

186 DE VITA P. CANISII
EXTREMVS VITÆ ACTVS.

CAPVT IX.

MUltum debemus diligentia & sapientia Veronij, paullo ante laudati, qui non solum dicta factaq; sub extrema eius ætatē prudēter obseruauit, sed & in literas misit. Ex quib⁹ potissimū, quod deinceps dicturi sumus, tāquā præsentis, oculati & iurati testis tabulis hauriemus. Quamquam & alij permulti hodie viuunt, qui narrationem meam veram sinceramq; arbitrari poterunt. neque enim adeò multi à morte Canisij fluxere anni, quādo hic sextus decimus agitur, cum hæc litteris consignauit. Debilitato corpore & robore maximis laborib⁹, cum ipsis annis exhausto, vigor animi nō solū hebetat⁹ non est, sed ita recens, præsensq;, vt quo magis etas ingrauescere, hoc magis ille iuuenescere & reflorescere videretur. Quid enim hoc vltimo vite decēnio non elucubrauit? quando inter hæc assiduo precādi studio deditus,

ante

ante meridiē horas omnino quater-
nas, ternas secundū prandiū, partim
rerū diuinarū contēplationi, partim
legendis Psalmis tribuebat. Augustā
ex Heluetiis tertio & octogesimo mil-
lesimi quingentesimi ad cōuentū So-
ciorum euocatus venit, & gaudio nō
Sociorū tātū, sed familiariū omniū,
illustris præsertim matronæ Sibyllæ
Fuggeræ incredibili gaudio, & vene-
ratione exceptus est. Vbi & Socios
grauissima adhortatione domi (quā
ego tum tiro Societatis audiui) vt ad
studiū meditādi excitaret, comone-
fecit, vehemēterq; cohortando asse-
ueravit, nos ad vltimū Christi tribu-
nal causā dicturos de hora reb⁹ dui-
nis cōtēplandis assignata, si illā vel o-
tiosè & segniter trāsigeremus; vel ne-
glectā omnino præteriremus. Idē, vt
cum Canisio Friburgū reuertamur,
quidquid à cultu numinis reliqui tē-
poris habuit, id ōne ferè in sacrarū li-
terarū cognitionē, librorūq; cōponē
dorū laborē studiosissimè cōtulit, vt

tam prodesset absens posteritati senex, quam iuuenis olim profuisset præsens. Reuocauit deletos propè ex hominum memoria sanctorum ac tutelarium Heluetiæ præsidum res gestas: sancti, inquam, Fridolini Claronensium & Seckinganorum apud superos aduocati: S. Beati, qui primus ad Heluetios legem Christianam attulit, quem præ cæteris veneratur Lucernensis Respublica, cum iis qui ad Arulam flumen colunt: S. Vrsi inter purpuratos cæli proceres illustris, cuius patrociniò Solodorense gloriatur: S. Mauritij cum fortissima legione sua apud Valesios potissimum venerandi. Meditatus est, & super Euangelij Notas & Concionibus, & precatationum quotidianarum Enchiridion. Nec oblitus est reginarum, quæ Ferdinando Imperatore natæ ex prima Canisij institutione Halæ ad Oenum sanctissimam vitam debebant Paræneticum patria lingua

lingua conscripsit, quo totius vitæ Christianæ perfectionē complexus est. Eodem tempore varias Epistolas in omnem Germaniam, partim ad amicos & domesticos, partim ad illustres viros & matronas, quibus vel ad salutis æternæ præmium consequendum præcepta dedit, vel in fortunæ aduersæ statu deprehensos ad animi æquitatem erexit, vel vltimis morborum cruciatibus afflictos consolatus est, cuius rei testes hodie literæ complures ad Gregorium Roseffium, vsque ad vltimum vitæ spatium exaratae leguntur. Testes ad Octavianum Fuggerum, II. Virum vrbi præfectum. Testes etiam ad vtrumque Marcum Velferum, senioreminquam, & religiosa potius quam ciuili vita perfunctum; & alterum ætate minorem, dignitate eruditione & ciuili magistratu illustriorem, qui hodie Duumvir rempub. Augustanam cum suo Collega Io. Iacobobo

cobo Remboldo administrat, quem noster frequentibus literis ad scribendum, & sanctos viros olimque Augustæ florentes è tenebris eruendos pro honore & tutela patriæ cohortatus est; vnas duntaxat fidei causâ subdam.

PAX IESV CHRISTI NOBIS

ÆTERNA, MAGNIFICE DOMINE Consul.

PRudenter factum arbitror, quod sit visum Augustano Senatui, ut ad consulare dignitatem deligereris, eamque tibi & huic inclitæ Reipub. salutarē fore confido. De literis tuis ad me humaniter scriptis gratias ago, quibus & munus egregium adiunxisti, vitam novā viri sanctissimi VD. ALRICI, eamque typis excusam eleganter Augustæ, ubi antea nullus vel exiguus erat usus chalcographiæ. Ea res auget nobis fiduciam fore ut Catholicismus paulatim istic efflorescat, Deo Opt. Max. auxiliante. Nec dubito fructum ex hac historia proditurum, quæ non Augustæ nos modo, sed exteros etiam variis de rebus

rebus utiliter moneat ac instruat. Suo
 palato seruiant homines delicati; tuum
 ego iudicium probo, quod veterem vitæ
 huius editionem bona fide seruaris, nimi-
 rum ut veneranda antiquitati suus locus
 honosque constaret, ac vera potius, quam
 diserta in lucem prodirent. Atque uti-
 nam plures id genus historiae de sanctis & an-
 tiquis Germaniæ nostræ pastoribus ac Epi-
 scopis euulgarentur. Optamus Antuerpiæ
 typis excudi, quod promissum fuit opus de
 Diuis Belgicis, multoq; magis desideramus
 absolui non modo sextū tomum, sed integrū
 quoq; opus C. Baronii venerandi senis, quē
 diuina bonitas nobis & Ecclesiæ diu sospitē
 conseruare dignetur. Quum ad illum Ro-
 mam scripseris, reuerenter ex me salute-
 tur, quaeso. In illo & per illum perficiat Chri-
 stus, quod egregiè coepit ad communē adifi-
 cationem Ecclesiæ suæ. Verum auguror fo-
 re, ut posterior Annalium pars tantò il-
 li plus negotij adferat, quanto frequentius
 tractanda fuerint controuersia non leues,
 quas petulanter satis iniiciunt aduersarij
 pro

pro suis Cæsaribus pugnantes mordicus, & ad Pontificum inuidiam cuncta desorquentes.

Fuit hic
Ioannes
Vellerus
II. Vir, no-
stri Anto-
ni pater.

Rogo iterum, ut Magnificum Dn. Ioannē Vellereum, & D. Marcum, aliosq; vestra familiæ patricos, amanter ex me salutare digneris. Amaui & amabo in illis præclaram Catholicæ fidei constantiam: agnosco simul veterem illorum erga me beneuolentiam & humanitatem, quæ gratam & iucundam memoriam illorum refricat mihi, simulque ad Deum pro his inuocandum calcæcar addit. Pergant, obsecro, suæ vocationi in timore diuino satisfacere, suæq; patriæ hominibus opitulari, tum de Augustanis hoc difficili tempore, quo Deus iratus peccata nostra castigat, benè mereri contendant. In Christo I E S V bene vale, Magnifice Domine cum tota familia tua, & me senem tibi tuuq; commendatum habe semper. Friburgi Heluetiorum 13. Iunij anno salutis nostræ 1595.

Præterieram ferè sanctum virum, & perpetua memoria dignum, licet seculo nostro

stro incognitum, vereque catholicum confessorum Gualdfardum, cuius præclaram effigiem abs te missam libenter accepi. Dignus est sanè, qui reliquis Ecclesiæ Augustanæ patronis adiungatur, & quotannis die certo in Ecclesia celebretur; potissimum vero ab Augustanis Catholicis in pretio habeatur. Deo gratia, quod hunc nobilem Christi militem velut è tenebris in lucem protrudis, tuamque patriam hoc illustri cive proposito, spectabiliorem efficis. Magnum sanè præsidium senectutis in literarum meditatione, quæ cum illo consenuerant, expertus est Canisius, vti ferè præclareque dictum sit, à sapiente; *Studia senibus pro vitico*. Defunctus enim Canisius iis laboribus, qui robur & latera desiderant, gratissimum in voluminum sacrorum tractatione quietis portum inuenit. Ita ritu priscorum ferè anchoritarum, extremam ætatis partem in priorum votorum religione & scriptorum evolutione consumpsit, vt à

N pre-

precando fessum lectio reficeret, & lectione fatigatum precatio grata vicissitudine recrearet.

MORS CANISII.

CAPVT X.

Flectebat sensim Canisius ætatis decursu vitæ metam, annisq; iuxta ac laborib⁹ fessus, senecta iam ætate paullatim cælum spectabat. peracta iam sua fortuna felix. poterat enim cum D. Paulo verè exclaimare : *Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui, dereliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi in illa die iustus Iudex.* Cupiebat ergo dissolui, & esse cum Christo, pro quo tot labores, annos amplius sex & septuaginta exhauserat. Valetudo eius præteritis annis constans & firma, tum primū tentari grauius cœpta, cum septimum supra sexagesimū annum

annum ingrederetur, quo tēpore se
 cōcionādi munere abdicauit, simul-
 que tam periculoso morbo corrept⁹
 est, vt læso cerebro, multis è potesta-
 te mentis exiisse crederetur. Colle-
 git tamen sese, & ad vsitata studio-
 rum & precum officia mox reuer-
 tit. Sed morbo reciprocante iden-
 tidem in lectulum reiect⁹ est: nec ita
 reualuit, vt pristinum corporis vigo-
 rem recuperaret. Iam scipione niti,
 iam incurus incedere, ac terram
 spectare, animo verò ad cæli tem-
 pla toto pectore aspirare. Sanè
 si vires corporis & constitutionem
 naturæ attenderes, multorum judi-
 cio æuum in longè maius spaciū
 propagaturus videbatur. Sed vi-
 giliarum excubiis emaciatus, men-
 sæ tenuitate exhaustus, peregrina-
 tionum & itinerum molestiis fra-
 ctus, & quod caput est, cruce illa,
 quam sensibus iam pridem defixe-
 rat, maētatus, vt *granum frumenti*

*in terram cadens fructum multesim-
 mum afferret, non potuit ad natu-
 ræ metas, quas illa fortasse longio-
 re interuallo positura fuerat, pene-
 trare, compendio nempè viæ bre-
 uioris ad calum per sui victoriam
 reperto. Primum omnium Anno
 Christi c10. 10. xc vii. quo vita
 excessit Canisius, pedes, quibus tot
 terrarum spacia haud paucis annis
 emensus erat; fungi officium sensim
 recusabant, vt ipse in literis ad Gre-
 gorium Roseffium eodem anno tre-
 memente iam dextra scriptis narrat: *En,*
inquit, rudis charta senili manui propè
respondet; ignoscat quæso charitas tua im-
peritiæ & inciuilitati meæ. Labores qua-
dragesimales vti confido feliciter confeci-
sti, & ad Paschalem quietem cunctis gratam
emersisti, in qua cupio te rectè valere: Sen-
si ego & sentio, pedes meos officium suum
non facere, vt aliquando sit difficile sarifica-
re, fortassis non dispar imbecillitas Ingol-
stadij quoque prostermit fratrem atque Re-
*ctorem.**

etorem. Benedictus fons ille bonorum,
 per quem augentur senibus torpor, fastidi-
 um, obliuio, iniuria, molestia, & reliqua id
 genus incommoda, quae nos in fragili taber-
 naculo habitare, & ad meliorem vitam ten-
 dere hortantur. Age pater, communes illi a-
 gamus gratias, in cuius manu sortes nostrae
 versantur, & cuius opera florentem Au-
 gustam tot iam annis experimur: Vidimus
 Trucksessios, Fuggeros, Rellingeros, Welse-
 ros, aliosque patronos insignes & amicos,
 quorum beneficentia multa debemus. Prae-
 claris horum vestigiis imitandis insistamus,
 ut de tanta Repub. bene mereamur, ad quam
 subleuandam mirabiliter sumus coopta-
 ti. Tam commode habitatis, fauentes ac
 leti auditores discipulique suppetunt, au-
 getur & piorum numerus ad nomen Do-
 mini in vero Ecclesiae spiritu collaudan-
 dum. Igitur singularem Dei gratiam ag-
 noscamus, quo duce inter impios leti conui-
 uimus, pueros & senes instituimus, Eccle-
 siae Sacramenta dispensamus, libros tali

emporio dignos conscribimus, Clerum ac
 populum de pietatis officio admonemus, ac
 demum hanc Vindellicorum Augustam Deo
 summo magis magisque lucrifacimus. Vestri
 Collegii Sacerdotes ac fratres, quorum cha-
 ra est mihi memoria, optime valeant cum
 patronis & amicis vniuersis. Tuam salu-
 tem cura diligenter, nullum ut locum tribu-
 as tristi pusillanimitati; meique memori-
 am tuis precibus interponere non graueris,
 oro. Friburgi Heluetiorum 20. April. 1597.
 In eandem ferè sententiam ad Col-
 legij Augustani præsidem Georgium
 Schretelium. eod. anno pridie Cal.
 Octobres literas dedit.

Idem queritur in Epistola ad The-
 odoricum Canisium non toto men-
 se ante mortem data. Pedes ergo,
 quarto ante supremum eius diem
 mense, suffusa intercute vnda, in-
 tumescere cœperunt, qui & sensim
 reliquum corpus in eandem labem
 traxere: stomachus auersionibus la-
 borare

borare, & crebros ciere ructus, vt etiam fauces exulceraret. crebrius tamen sedebat per diem, quam lecto decumbebat, quo maximè urebatur; nec morbi genus sine graui labore lectum admittebat, quod in hydrope non ignotum, quando humoris copia iacentis cor petit, & meatus pulmonum liberos intercludit. Viferat ad illum paulò ante Ioannes Comes Turrianus, Episcopus Viglianus, qui cum multa familiariter tractarat: à cuius digressu mox fatali ægritudine contactus, & sacras ex ritu Ecclesiæ preces recitare prohibitus; quod vnum ægro relinquerebatur, animum cælesti contemplatione pascebat, seseque numinis curæ totum permittebat, cum subinde dictitaret, magnas se D E O gratias debere, quod extremos vitæ dies more maiorum & Sanctorum Patrum exemplo, non sine magno corporis cruciatu transigeret: sin-

gulis mortaliū æterna lege præscriptum, quibus initiis vitam ordiantur, qua sorte spatium æui decurrant, quo denique lethi genere ad metam perueniant. Quadrimestre in hoc morborum conflictu jaçtatus, cum qui medicinam illi faceret, desideraretur (quod anno superiore Petrus Quintius disciplinæ medendi in paucis gnarus, & Canisij studiosissimus fatis concessisset) nihil, inquit, opus silicernio medicamentis; ad plures eo. Pridie ergo eius dici, qui S. Thomæ solennis est. Martino Lycio Collegij Moderatori animaduertenti Canisium collapsis viribus etiam linguæ vsu ex destillationib⁹ propè destitutum (quod egrè loquendo, vox ægrius à circumstantibus acciperetur) admonenti de animo ad extremam mortis luctam confirmando videri vltimum illi vitæ discriminè imminere; promptus annuit; imò vltro petiit; & postridie, qui Dominicus

nicus erat caelesti Synaxeos epulo
 pastus iacuit supinus in rerum diui-
 narum medicatione vsq; ad meridi-
 em assidue defix^o. An caelesti aliquo
 Virginis ac Matris Dei, (cuius laudes
 ingenti volumine celebrarat) viso
 exhilaratus, incertum; oculis certe
 in eam gratulantibus intentus, reni-
 dente vultu, coepit illam Angeli ver-
 bis salutare, & coronam legere. Inter-
 uenientem postea virum clarum
 & Canisio familiarissimum Ioannē
 Wildium hodie Prætorem, seu Du-
 umvirum & secundum hunc, Seba-
 stianum etiam Veronium propter
 lectum assistentem, preces ad Deum
 pro se viuo mortuoque fundendas
 poposcit, nec verbum amplius adie-
 cit; sed ex libello precationū vsu diu-
 turno prope attrito, vota ad Deum
 vltima admodum attentus præse mi-
 fit, inter quæ cum & manus fluerent,
 & sensus omnis extinguī videretur,
 rogatus, an sacro oleo, quod supre-

mum depositis est præsidium, vellet
 inungi? nutu affirmavit. Sodalib' er-
 go in decumbentis cōclauē coactis,
 lectumq; certatim ambientibus, in-
 ter vota precesq; Patrum, duorumq;
 è S. Francisci Sodalitate Cappucino-
 rum, & Christophori Reiffij viri Se-
 natorij, Antonij Montenachij Ar-
 chigrammatei, è fesso victoq; labori-
 bus ac morbis corpore, spiritum ve-
 lut è vinculis expeditum auctori vi-
 tæ, ante quartam pomeridianam cō-
 mendauit, ipso die S. Thomæ anno
 partæ salutis C I O. I O. X C V I I. cum
 vixisset annos L X X V I. menses V I I.
 dies X I I I. Postridie funus in ædicu-
 la Collegij expositum, totam ferè
 vrbem ad spectaculum adduxit, quæ
 velut communem gentis & singu-
 larem ciuitatis patronum, ac paren-
 tem deplorauit.

Ad solem inde occasum, delatum
 ex domestico sacello in principem
 vrbis ædem S. Nicolai, post funebrē
 lau-

laudationem à Sebastiano Veronio
 summi templi Præfecto frequentif-
 sima concione dictam, octaua hora
 sub atram noctem sidus illud Ger-
 maniaë & illustre totius Societatis iu-
 bar, tumulo ad summi altaris pri-
 mum gradum, vbi Sacerdos litatu-
 rus consistit, quando sacrum incho-
 at, medio choro illatum, monu-
 mento ad latus à Ioanne Wildio viro
 illustri hodie Prætoze condito, &
 hac Epigraphe à Veronio inscrip-
 to, &c.

D. O. M.

VENERANDVS IN CHRISTO PATER
 PETRVS CANISIVS THEOLOGVS
 NOVIOMAGI NATVS
 SOCIETATEM IESV
 TERTIO A CONFIRMATIONE ILLIVS ANNO
 INGRESSVS
 AC SACERDOTIO INSIGNITVS

OB

204 DE VITA P. CANISII

DE OB MAGNI SIMVL ET PLACIDI ANIMI
PRÆSTANTIAM

A COLONIENSI ECCLESIA AD CAROLVM V. IMP.

AB OTHONE CARDINALI AVGVSTANO

AD S. CONCILIVM TRIDENT.

A CAROLO V. IMPERAT. VORMATIAM

CONTRA MELANCTHONEM HÆRETICVM:

A PIO IV. PON. MAX. AD PRINCIPES GERMANIÆ

IN FIDE CONFIRMANDOS

MISSVS.

POSTQVAM ROMÆ IN SICILIÆ ET GERMANIÆ

ACADEMIIS DOCVISSET

DIV APVD FERDINANDVM IMP.

ET PASSIM SVMMA CVM LAVDE

VERBVM DEI PRÆDICASSET

PRIMVS PROVINCIALIS SOC. EIVSD. IN GERMANIA,

AB IP SO SOC. AVCTORE P. IGNATIO

DATVS FVISSET

SCRIPTISQVE FIDEM CATHOLICAM

EGREGIE ILLVSTRASSET

AVSPICIIS REVERENDI D. IOANNIS FRANCISCI

EPISCOPI VERCELLENSIS NVNCII APOSTOLICI

FRIEVRGVM SEXAGENARIVS VENIT,

COLLEGIJ SOCIETATIS FVNDAMENTA IECIT.

MVLTA PRÆCLARA DOCVMENTA DEDIT.

ET

LIB. SECUNDVS, CAP. X. 205

ET QVASI QVIDAM FRIBVRGENSIVM PATRONVS,
ECCLESIE PER HELVETIAM PATRIARCHA
RELIGIONIS CATHOLICÆ SVI TEMPORIS COLUMNA,
TOTO CHRISTIANO ORBE NOTISSIMVS
FIDE PRVDENTIA INDEFESSO SCRIBENDI LABORE
ABSTINENTIA PERENNI GRAVITATE
ANIMI PVRRITATE,
FLAGRANTISSIMO DEI AMORE
MVLTAQ. SANCTITATE CLARISSIMVS
MIGRAVIT AD CHRISTVM
FESTO S. THOMÆ APOSTOLI.
CIS. IO. XCVII. ANNO ÆTATIS LXXVII.

Cæterum corpori humi condito
imminet candidum marmor, quod
germani fratres quatuor, viri nobiles
amoris & cultus aduersus Canisium
& Societate argumentum cum hoc
Epithaphio fieri curarunt:

MONV.

206 DE VITA P. CANISII
MONUMENTVM
VENERANDI PATRIS
NOSTRI
PETRI CANISII
SOC. IESV
THEOLOG I.

NN. NIC. ROCH. GEORG. PET.
FRATRES A DIESBACH
POSS. M. D. XC. VII.

FORMA CORPORIS ET
FIGVRA.

CAPVT XI.

Quamuis in frōte libri ex descrip-
ta imagine formam Canisij ex-
presserimus, iuuat tamen eandē hic
calamo quasi suis depictam colorib⁹
illustrare. Statura fuit ex mediocri
magis ad procerā accedente, vultu
semper ad modestam & religiosam
grau-

grauitatem composito, acie oculorum acri, & infinita lectione nunquam hebetata; quamuis læuus nota maculosus esset, fronte porrecta & oblonga, coma quam alebat, nigricante, & canis etiam in vltima senectâ admodum raris aspersa. Sermonē utebatur leni, lentoque; & benigno, vehementiam & acri in delinquentes. Habitus gestusque corporis optimè respondebat religiosæ & promissæ vestī. Memoria vnico doctrinæ thesauro, vixit adeo felici & fideli, vt non facile eam vel auctorum copia obrueret, vel rerum cognitarum lectarumque varietas confunderet. Cum primis mensibus ab aduentu Sebastiani Veronij victu lectoque uteretur, rogatus ab eodem locum è D. Basilio quē Veronius meminerat, nec inuestigando reprædere poterat, illicò citra vllū aliud memorię adniculum indigetavit, libro simul & capite, quo de re quæsita agebatur,
ex-

expresso. Mirari possis & gratulari hanc illi felicitatem, cum inter tot negociorum tam diuersorum causas illa non est labefactata, quando simul prouinciam Sociorum procurauit, simul pro suggestu populo legem Christi explicauit, simul tot & tam magna volumina cōdidit. Nempe munerum caelestium & diuinorū auctor DEVS, pro tanta sapientia, qua peccat⁹ eius inundarat, etiam amplum pro tanto thesauro receptaculum assignauit, ex quo velut ex perenni fonte hauriret, quod diceret, scriberet, cogitaret, acti-

taret.

F I N I S

LIBRI SECUNDI.

LIBER